

Ez a szókincs se tár belőlem
többet fényre vagy egyebet
mint hogy ott bujkál minden őszben
egy magakellettő gyerek

kinek megvan a maga nyelve
jelmondata megfejthető
hogy érte valaki szeresse
ő meg lakják benne csak ő

Szabó Magda

SZÉP ERNŐ ÉS AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

Kiskacsa fürdik

Kétségbeesetten, tehetetlenül, megalázottan és stilisztikájától idegen minőségű szenvedéllyel gyűlöli a háborút, amelyet sem hazája, sem személye nem tudott kivédeni. Iszonyodva közeledik a vérhez és a lőporfüsthez, kezdetben még csak imádkozik, ám ahogy a hadiesemények alakulnak, és egyre súlyosabbá válik az első világháborúban a frontok és a front mögöttiek élete, megpróbál fényjelzéseket adni, hírt arról, mi történik. Rettegve érzi: azt, aminek tanúja, akkor is el kell kiáltania, ha száz év múlva élő költőutódjának csak annyit üzenhet: nem volt működésének több eredménye, mint amikor a nyájban a juh nyugtalankodni kezd, felbéget, de elnyomják, és eltűnik alkonyatkor a porfellekben.

Külön mutatót szerkeszthetnénk háborús verseihez, akár térképet, milyen mellék- és főútvonalakon próbálja becsempészni az igazságot, megkísérli stilizált gyermekdalmondóka, népballada formájában is, vannak kriptogramjai, aztán egyszer csak abbahagyja a kamuflált jelzéseket, megnevezi verse keletkezési dátumát, és kimondja, 1916-ban nincs harangszó, karácsonyi gyertya, a fenyő megfizethetetlen, forintba kerül egy-egy ág, nincs dió, aranypapír, nincs apa, aki megrázza a csengőt, nincs szén, fa, mosoly sincsen, csak gyász van, könny, gond és halál. Egy évvel később még a kék égtől is számon kéri, miért nem jelzi színével a kiontott vért, a nap miért nem változik feketévé, így illenek fekete fellegek közé, hisz a madárnak is hallgatnia, az erdőnek sikoltania, a hegynak jajveszékelnie kellene, és a halottaknak joguk volna maguk mellé hívni bennünket.

Kezdetben azt reméli, míg részvétének és emberszeretetének hangot ad, elviselhetőbbé teszi a voltaképpen elviselhetetlent, hosszú utat tesz meg, mire belátja, az iszonyat felett villódzó, a háborús szenvedések ellenére olykor mégis érzékelhető tiszta szépség már nem menedék se neki, se másnak, EMLÉK című, 1917-ben kiadott kötetben, amelyben száz év múlva, 2017-ben élő utódjának üzen, verse végére hangot is

vált. A szépséget egy jövő nemzedékre hagyó testamentumából egyszer csak kibukik az igazság, hiába volt mezitlábás léptei alatt üde pázsit valamikor, látszott kastély a völgyben, szólt benne éji zene, elfújja lassan a szél mindazt, amiben örömét lelte, a hétköznapi kis csodákat, maga az élet elkopott, mint a festék, vízként árad az elmúlás. Az emberek halált vesznek egymástól, kín, baj mindenfelé, elsovadt álom és remény, nincs más világosság itt, csak a halál:

*„A száraz
észben más mentség nincsen, csak a halál. Nincs vigasz,
csak a halál. Fedél nincs, csak a halál. Ki hí, az
csak a halál. Nincs válasz, csak a halál a válasz.”*

Nem veszélytelen lírai vállalkozás az első világháború idején nevének nevezni a kollektív iszonyatot. Számptalan módon próbálkozik, elrejtja a mondanivaló élet a hajszálvékony rajzba, amelyet egy fiatal lány homlokán felfedezett ráncról húzott, amit mosdóvíz le nem mos, fátyol el nem fed, orkán el nem seper, s amelynek egyszerű vonala mögött egy halott vőlegény tekint felénk, akit már várnia sem lehet az özvegy menyasszonynak. A CITERA című versben előttünk birkózik önmagával, tépné ki magából az iszonyú igazság felismerését, lázad a lantos, viszolyog attól, hogy megszólaltassa citeráját és kiverje rajta a valóság énekét. Kínálgatna a régi ismert kincstár kellékeivel, beszél a hulló hó szépségéről, a csilingelő szánkóról, a költemény elemzője érzi, kapkod, egyszerre kímélné az olvasót és saját magát, egyikük se hurcolja a „csúnya terhet”, neki nem siralom a mestersége, a bánat úgy lóg rajta, mint a rosszul szabott ruha, nem a halál tanújának teremtdőtt, elég, ha jóra, szépre buzdítja az embereket, ha inti őket, hogy hólabdával górálják egymást, verés helyett egymást simogassák. Szinte hallani csalódott foga vacogását, mikor felfogja, az ábrázolás felelősségének nem vállalása nemcsak kivihetetlen, becstelenség is. A jóságprogram kevés, a szépséggel való bővülés is, nem menekülhet attól, ami van, az esztétika örömeinek élvezéséhez nincs partnere sem a kozmoszban, sem közvetlen környezetében. Saját verse vall a lantos ellen (OLY SZÉPEK A TAVASZ FELHŐI): hiába próbálja ábrázolni, milyen boldogítóan szép a reggel, ha közben kis árvák énekekkel forognak, bénán kántálnak a porban, ha az erdő halott, ha a mennybolt aláogyott, mind nyomorultak vagyunk, a virágarcú húszéves fiúk halálakor liliomok között kaszált a halál. Stiliztikája egyébként az elpusztult húszévesekről szóló versében elcsúszik a tejhabon, nem elszomorítja, megüti az olvasót a hófehér, tejszagú mennyország, ahol felhőn könyököl az elpusztult ifjú nemzedék, és együtt ünnepel az angyalokkal. Valahányszor felismeréseit mitizálja, azonnal elgörbül verse zenei vonalvezetése is, optikája rémülten kancsi lesz, sorai zengését csak akkor kapja vissza, ha reszketve, kelletlenül, ám aláereszkedik a rettegett, de ábrázolandó pokolba.

Az EMLÉK című kötetben mélytudatában kétszer tér vissza a mesterhez, Arany Jánoshoz, egyszer a DUNAKORZÓ című versben, másodszer a LYÁNYOKNAK VALÓ NÓTÁBAN. Arany „Lyányok-lyányok: lakodalom” kezdetű versének Szép Ernő-s változatában az egymást karoló szüzek piros naplementét néznek zöld erdőben, folyóparton figyelik a habokat, hajukba puztai szél fúj (Dul király lányai), még a metrikában is ott az ősi nyolcas. A lányok csapata a vers végére kört alkot, a fejek összehajlanak, a balladás költemény nem indokol semmit, de minden olvasó tudja, miért peregnék a könnyek. E csendes sírásról lesz még szó a kötetben, akkor népballada formájában próbál utalni

arra, aminek nyers kimondásától még mindig menekülne, csak már képtelen. A könnyecseppek dinamikája megváltozik, a lefelé csordogáló kis patakok elvándorolnak az emberi arcokról, gyöngyszínű tóvá tömörülnek, a tavon barna hattyú képében a múlhatatlan bánat, a sóhajok sóhajokkal egyesülnek, az összetört szívek piros dombbá változnak, köröttük elesett fiatal testekből délceg faszor. Szegény citerás, meg kell látnia, amit nem akar, el kell kiáltania azt, aminek látványa szíven üti, ott tántorognak előtte az utcákon világtalan katonáink. A vakok ábrázolásához még mindig angyal szeretne lenni, hogy legyezhesse a világtalanokat szárnyával, szórakoztassa aranyhegedűvel, becéző szavakkal, szívesen lenne kísérőjük, vezetőjük. Ezt a verset tulajdonképpen be sem tudja fejezni, Brueghel látomása és a becéző hegedűs figurája, miközben titokzatos hajnal és üdvösség felé tereli szomorú csapatát, nem szervesülnek, ugyan hogy volna „*merő álom*”, amit él, s mitől lehetne rózsahajnal annak, aki nem lát. A tejszagú mennyország és a békítő üdv felé botorkáló ifjú halottak és megvakult katonák szomorúan fals citerazenéje mellett szerencsére találunk két kriptogramot is, mindkettő páros rímű, kurta sorpárokba álló, vers formájú életkép, hadszíntéren játszódó mini szindarab két-két szereplővel. Az egyik vers az ő KÉT GRÁNÁTOS-ának variációja, a másik a maga módján váratlan fricska a korabeli háborús cenzúrának. A versszínpad vonzó, majdnem kedélyes előfüggönye mögött ott a takart valóság.

A VÁNDORLEGÉNYEK

*– Jaj a lábom, jaj a vállam,
Nem állom már, jaj hogy álljam.*

*Ne kezd megint, no ne jajgass,
Gyere szépen, gyere, hallgass.*

*– Ülünk le az árokszélre,
A ládám hadd venném le.*

*Csak ne ülünk, csak haladjunk,
Késő lesz, el ne maradjunk.*

*– Éhes vagyok, szomjas vagyok,
Én itt mindjárt leroskadok.*

*Gyere csak, előre nézzél,
Ne hadd magad, füttyörésszél.*

*– Mondjad merre, mondjad hova,
Mi vagyok én, isten lova?*

*Úgy vegyed csak, mint egy sétát,
Szolgálj a margarétát.*

*– Mondjad miért, mondjad meddig,
Mondd meg mért kínlódtunk eddig.*

*Ott egy kútágas már, mondom,
Torony is jön túl a dombon.*

*– Ki vár minket, ki hí minket,
Ki kérdezi könnyeinket?*

*Mingyár nyílnak a csillagok,
Addig én már elballagok.*

*– Borúl az ég, fázok, félek,
Mondd meg nékem minek élek.*

*Majd a jószagú szénába
Megágyalunk éjszakára.*

*– Édesanyám is volt nékem,
Édesanyám nincs most nékem.*

*Lágy szénába belebúvunk,
Hallgatunk, hogy elalúdjunk.*

*– Mondd meg mi lesz holnap reggel,
Mondd meg nekem mért keljek fel?*

*El nem búcsúzóunk egy szóval,
Megyünk tovább kakasszóval.*

*– Emlékszem te, gyermek voltam,
Jó az isten azt gondoltam.*

*Elmegyünk mink szép vidékre,
Mintha mennénk tiszta égbe.*

*– Nem bírja már szegény szívem,
Megszakad már az én szívem.*

*Ott megszállunk, ott majd élünk,
Majd ott mindent elmesélünk.*

Szép Ernő gránátosai VÁNDORLEGÉNYEK fedőnév alatt adnak hírt a baka nyomorúságáról, ketten vergődnek, katonák természetesen, nem a versben jelzett ládával, hanem hadifelszereléssel, nyilván tábori kötőzhelyet keresnének, vagy elszakadtak a köteléktől. Egyikükben van még annyi erő, hogy bátorítani tudja a társát, aki legszívesebben földre rogyna, nem bírja már. Míg vánszorognak, beszélgetnek: minden páratlan sorpár a panaszé és a reménytelenségé, minden páros a vigaszé. Sír az egyik katona, fáj a lába, a válla, nem megy tovább, ő le akar ülni, éhes, szomjas, pihenni vágyik, társa csendesíti, nem szabad megállnia, a jajgatásnak nincs értelme, nem fontos most az étel sem, ne engedje el magát, nem szabad. A panaszkodóból kitör a ke-

serűség, fogalma sincs, merre járnak, megint csak felhangzik a biztatás, ne a rémségét érezze ennek az útnak, amelynek a végén pihenés várja őket. A siránkozó pontosabb időmeghatározást kér, mint amit eddig kapott, bizonytalan jelzések helyett konkrétumot, meddig még az erőltetett menet. A vigasztaló megint csak felel, azt állítja, már észlelhető valami falu, látszik kútágas és torony is a horizonton. A társa nem nyugszik meg, mert mi lesz, ha be sem fogadják őket, a vigasztaló ékesszólása egy árnyalattal gyengül, nyilvánvaló, hogy fogalma sincs, merre járnak, nem arra válaszol hát, amire kellene, azt közli, már jönnek fel a csillagok, és olyan közel, ami messzinek látszik, hogy odáig az esti fényben is el lehet jutni. Az ég végképp beborul, a csüggedt katonát rázza a hideg és a félelem, amit kérdez: „*mondd meg nekem, minék élek*”, megint olyan kérdés a bajtárs fülének, amire nem adható felelet, másról beszél hát, a szénáról, ami megoldja az éjszakát, amibe ágyként belebújnak, ha célhoz érnek. A panaszkodó sebesült gondolatai egyszer csak megtorpannak, és menekülni kezdenek az időben visszafelé. Aváltozott irány a lélek távozási készségére utal, a katona váratlanul az édesanyjáról kezd beszélni, aki volt, aki most nincs, erre megint csak nem lehet válaszolni, visszatér a régi biztatás a szénáról, majd nagyot pihennek benne. A tizenhatodik sornál új aggodalom támad a sebesültben, még ha igaza volna is a társának, mi lesz velük tovább, és mire kelnek fel virradóra? A bajtárs ezt a kérdést is kivédi, nyugodtan teheti, hiszen tudja, a másik számára a reggelnek már nem lesz jelentősége, megígérheti hát, nem maradnak ott, kurta pihenés után mindjárt indulnak is tovább. Az imént az édesanyáig visszabillent gondolat most az ég felé száll, a katona nem mondja ki, de a kimondatlan mögött ott a meghasonlás, a burkolt vád, hogy nem ezt várta Istentől, amire jutott. Vigasztaló társának nincs könnyű dolga, annál kevésbé, mert saját legjobb meggyőződése ellenére tartja a másokban a lelket, mikor azt szuggerálja: „*ég módjára szép*” vidékre mennek el majd ők ketten, tudja, hogy egyikük se megy sehová, az élet befejeződött, itt maradnak front és front között. A panaszkodó utolsó szavaival figyelmezteti társát, ő már nem vállal semmit, érzi, meg fog állni a szíve, mindennek vége, a csöndes vers lezárása elárulja, a vigaszt nyújtó kezdettől tudta, nem érnek el ők sehová, ott maradnak az úton, és ahová mégis eljutnak, az a katonák utolsó otthona, az valóban az ég. Iszonyú árnyéka van az utolsó négy szónak, amely maga a kimondatlan vád minden miatt: „*majd ott mindent elmesélünk*”. Ugyan mit lehet mindarról, amit átéltek és amibe behaltak, Istennek elmondani?

TESTVÉR, ÉDES TESTVÉR

*Testvér, édes testvér
Mi kéne ha vóna?
Nyisson bazsarózsa
Ideki a hóba?
Eső meg ne verjen,
Sár le ne ragasszon,
Göringy fel ne törjön,
Szél ne hasogasson?
Faág ne zörögjön,
Föld gödröt ne tátson,
Patkány ne cincogjon,
Varjú ne kiáltson?*

*Este is nap süssön,
A cseresnye essen,
Nyúl neked szaladjon,
Menyecske kergessen?
Reggel túrós béles,
Délbe diós, mákos,
Egyszer mézes kenyér
Másszor meg lekváros?
Fütyörésznel folyvást
Szép furulyaszóra?
Testvér, kedves testvér
Mi kéne, ha vóna?*

*Majd jön lucernába
Csendes déli álom.
Jön piros pillangó
Hogy kezedre szálljon.
Száz szép eladó jön
Erdőben a bálon,
Jön egy banda cigány,
Téged muzsikáljon.
Jön az ellenzőbe
Tarka selyem kendő,
Zsebbe bársony buksza,
Abba ezer pengő.*

*Jön a jó édes must
Csecses kis korsóba,
Jön galamb a dúcba,
Csida jön az ólba.
Jön fonatos kalács,
Mazsola kalácson,
Jön húsvétra pünköst,
Pünköstre karácsony.
Jön a selyem bárány
Dörzsölődzik hozzád,
Jön tajtékpipából
Kék füstbe boldogság.*

*Jön az akácának
Jön fehér virágja,
Jön haza a búza
Estharang szavára.
Jön a szép esthajnal
Ha egy csillag nyílott,
Eljön a Halál is
Mikor magad hívod.*

*Ha szénás szekerét
Hazafele hajtja,
Tetejébe felvesz.
Ha szíved óhajtja,
Sóhajod sóhajtja:
Jó lesz fenn a szénán,
Alsók egyet rajta.*

Második rejtjeles hadijelentésében szintén két szereplőt találunk, az egyik néma, annak szól a vers biztatása, a másik, a szintén a lövészárokban a napok iszonyatát megosztó barát, a Bajtárs. Ennek a szövegét vállalja magára Szép Ernő, mikor a vers megkezdése előtt a meg nem írt sorokban és a továbbiakban mindig hallgató szereplő elpanaszolja, mi bántja. A válasz, amit kap, álnaiv, negédes, mintha egy békétlenkedő, igényes gyereknek azt mondaná a józan felnőtt, ugyan mi a bajod, mi kellene még, toronyóra lánccal? A páros rímű, öt versszakból álló költeménynek négy strófája tizenkét soros, a záró versszak tér el csak ettől, az ünnepélyes befejező kép méltósága megnyújtja egy kevéssel a sorszámot, tovább zeng a vers. A kétszereplős és háttérrel feltételezhető költemény ebben a formájában sajátos monológga alakul, amelyet egy immár elnémult, abbahagyott panaszáradat előzött meg, a költő zseniális stilisztikai megoldást talált arra, *hogy* közvetítse, amit a hadicenzúra lehetetlenné tette, a galíciai fronton küzdő sereg szenvedését. Kódrendszere elmés és egyszerű. Az olvasónak csak az a feladata, hogy az első két versszak kérdő mondatait tagadó mondatoknak olvassa; bazsarózsa nem nyílhat, mert körös-körül hó van, eső és sár, minden van, aminek nemlétét az elhallgatott panaszkozó felsorolta, de amiről az első világháború sajtóetikája nem szeretett beszélni. Megvan minden negatívum, viszont minden pozitívum – ami után az, aki a versben immár hallgat, vágyakozik – hiányzik, az időbeli síkok mindenütt máshol helyezkednek el, mint az optimista tartalom logikája megengedné, a jelenben meglévőnek állított vagy eljövendő képek egyaránt irreálisak. A pillanat „*mi kéne, ha vóná*”-jának egyetlen eleme sincs meg, de valaha legalább részleteiben, kevésbé gazdagon megvolt, sőt meg is lehet, az ábrázolás játékosan negédes dupla bukfencet rögzített, mert a jelen egyszerre azonos a múlttal és a remélt jövővel, amelyben legalább a természetes halál kegyelmét megkaphatja a katona.

Legnagyobb háború ihlette remeklése a

LENGYELORSZÁG

*Fekete kémény
Mered magába
Minden határba
Lengyelországba.*

*Tűzhelyen pernye,
Hamu az ágya,
Csendbe megy a füst
Lengyelországba.*

*Híd térdre rogyott,
Széthullt a párna,
Eltört a kerék
Lengyelországba.*

*A harang elment
Mind éjszakára,
Jaj a jóreggelt
Lengyelországba.*

*A lomb hibázik,
Csüng a fa ága,
Nyár el nem őszül
Lengyelországba.*

*A föld orcája,
Rózsás orcája
Csupa barázda
Lengyelországba.*

*Hol volt, hol nem volt
Fecskének párja,
Gólyának fia
Lengyelországba.*

*Csak csóka csipi,
Vagy varju vágja
A kópasz mezőt
Lengyelországba.*

*Mint halott lánynak
Mosolyog szája,
Mosolyog a hold
Lengyelországba.*

*Kis kacsá fűrdik
Fekete tóba,
Anyjához készül
Lengyelországba.*

Háborús reflexióinak mintegy összefoglalásakor még egyszer visszatér a két kriptogramvers ábrázolta Galiciához, ismét nem akármilyen módszerrel, egy gyermek láthatatlanul, de annál hallhatóbban az ősi közismert dalt éneklő a kiskacsáról, aki fekete tóban fűrdik, és anyjához készül. Mellette egy tárgyilagos, minden érzelemtől már-már taszítóan mentes térképész és kárbecslő felméri, mit talál a kiskacsá, ha megérkezik Lengyelországba. Rokon madarat aligha, mert a kémény kiégett, elpusztultak a gólyák, a fecske eltűnt, a kémény alatti tűzhely csak hamu, a lakosok otthonaiban

lövöldözhetnek, mert a párnából kinn a toll, a hidak megsérültek, leomlottak, nincs egy ép szekér, s az ágyútalpak alatt ráncosra karcolódott a lengyel föld, a harangokat beöntötték, a növényzet is pusztulóban, mert a golyók szíven lőtték a gallyakat, a mezőt nem vetette be senki, nem magra, holttestre veti magát a varjú. A hold halott tájat figyel, maga sem látszik elevennek, halott szája mosolyog úgy, mint a lengyel tájak felett úszó holdvilág. Amit ábrázol, annyira lesújtó, hogy felékesíthetetlen, ennek a vádat meg se nevező, csak némán ábrázoló könyörtelen vádiratnak az a stilisztikája, hogy *nincs*. Csak egy árva énekel vékony hangon, csak a megborzadt kozmosz holdarca torzul el, mivé változott az ismételhethetetlen élet és a pusztulást és pusztítást egyaránt elviselni kényszerített világ.

A MAGYAR STATIKA VERSE

Szép Ernő: TISZAPART

Színképelemzés

*„Úl egy szegény halász ember
Kettesben a néma csenddel,
Ott ül füst nélkül pipázva,
A tolvaj hálót vigyázza.*

*Kezdi a hálót emelni,
Halat nem tud benne lelni,
Száll le mint a pók a háló,
Kút, kazal, fa, mind oly álló.*

*Áll a nap fenn, áll a felhő,
Nem jön fecske, nem jön szellő,
Nem látszik hogy a víz folyna,
Isten mintha bóbiskolna.”*

Bejelentését, ő gyászkastélyban lakott, herceg volt, és szerette őt a királylány, aki valamás helyett azt közölte vele, szívesen ennék sárgadinnyét, éppoly természetesnek találja az olvasó, valahányszor a költő átéleti vele: rájött már, hogy oda a gyerekkor biztonsága, ő felnőtt, nincs apja, aki valamikor megmutatta neki, falusi kisfiúnak a várost, elengedték a kezét. Elfogadjuk, hogy egy éjjel, míg az Andrassy úton barangol, megszólítja Gábor arkangyalt az emlékmű oszlopáról, s eljátszik az ábránddal, mi is lenne, ha hirtelen mézes hárfaszóra rózsafényben megnyílnék az ég, onnan aláereszkednék tizenkét angyal, őt körbefognák, később táncolnának vele, kifaggatnák, nem fáradt-e, örül-e annak, hogy meglátogatták, egy kicsit járnak vele a táncot, aztán az

egyik angyal kis könyvet mutatna neki, amelyben fel volna jegyezve minden sóhajtása, kiperdült könnycseppje, minden durva szó, amit élete folyamán hallania kellett. Az is természetes, hogy mikor a költő elválik az égiektől, és a Városliget felé halad tovább, az indirekt ábrázolás hirtelen direktre fordul, képzelete már nem vertikális, horizontális irányba vezet: egyszer csak madárdal és szélmozgás nélküli, nyomorúságos faszorok menetével találja magát szembe, szegény rabként közelednek felé a fák szoros rendben, mint foglyok a rabsétán. Az olvasó rábólint, nyilván azon az éjjelen mozogtak a fák, miért ne tették volna, Szép Ernő olyan alkotó volt, akinél nem meglepő, ha feléje fordul rabok és angyalok bizalma, az égi lakók még segitenének is neki, szívesen visszaadnák gyerekkori labdáját, amelyet egykor felhajtott, de nem kapott vissza, mert a mennyre tapadt.

Ki ne szeretné ezt a költőt, akinek ibolyacsokor volt a szíve, és emlékezete raktárában a legsajátságosabb emlékeket őriz, csigát, kiscsirkét, gyászruhás nőt, púpos szabó, gitáros aggastyán figuráját, pongyola pitypang pelyhét, füstöt, aranygyertyát, nadrágokat és hervadt legyezőt, aki hol azt érzi magáról, szakadt húrú hegedű ő, zátonyra futott hajó, hol elvirult virág, még csak a tintája is vonaglik, és nincs más mentsége, mint az égen a felhő, rettegett, elháríthatatlanul közelítő halála utánra meg nincs más terve, mint bekopogni a jóistenhez, kárpótlást kérni tőle az elmaradt hippodromlátogatás miatt, és elkérni a valaha meg nem kapott pónilovat és réz messzelátót. Mosolygunk, mosolygunk, aztán egyre komolyabbak leszünk szavai varázsától, ott maradunk boldog áldozataiként. Ez a költő valami közös, eddig fel nem ismert titok részesevé tesz valamennyiünket, méghozzá úgy, hogy egyetlen sora vagy képe nem hat ismeretlennek, csak felfedezésnek: Szép Ernő saját televényébe szívta a csupa váratlan tényezőből álló világot, s úgy sugározza vissza az olvasóra, mintha elemezni nem mert álmaival akarná szembesíteni. Életünk szétszakadt lánc, múltunk különböző helyszínein itt is egy gyöngy, ott is, ha kérjük, ha nem, ő összegyűjti számunkra, s egyszer csak ismét egyetlen egész a mindaddig töredezett darabok özöne, szívünk meg, ha akarjuk, ha nem, együtt dobog a költő sétabottal porba karcolt szívével, előttünk édes keserűjével az ismétелhetetlen élet, mindaz, ami oda lett, ami valóban volt vagy lehetett volna, és ami nincs már. Mint költő, önmagán kívül senkihez sem hasonlít ez az alkotó, annyira egyedí, hogy öt szó után ráismerünk akárhány kézirat közül az ő szövegére, bűvöl, mikor szomorú, bűvöl, ha lelkendezik, s úgy tartja valamikor elengedett gyerekujjai között a művészetet, mint egy pillangót, aminek halálfeje van.

Ilyen tehetetlen szomorúsággal, ilyen szegény nélkül, nyíltan, mint őt, senkit se háborított fel, hogy az élet véges, s milyen gyönyörűen abszurd az is, amivel indokolja, tulajdonképpen miért olyan nehéz egyszer majd kiszállnia a létből, amelyből egyébként soha nem az jutott, amire várt. Az elmúlás ténye nem azt juttatja eszébe, hogy a létezés folytonossága megszakad, és más közegbe kerülünk, miközben testünk felbomlik, és emlékeinket elomló koponyánkkal együtt magába szívja a föld, hanem hogy nem vihetjük magunkkal mindazt, amit fontosnak éreztünk, a kellékeket, valamikori mívoltunk tanúit. Angyalszavú bárányt, izgalmas ételízeket, a hajnalok homályát, az álomról álmodott álmot, a színeket, a levélpergést, fehér fejű pojácát, répát, a kukorica selymét, a húsvéti tyúktojást, jégvirágot, az aranyba pingált képeket, a túllt, a csokrot, a legyezőt, az eszméletlen bájú játék babákat. Hogyan lehetne üdvösséges a túlvilág számkó, bál, csikó, csókoló száj és taliga nélkül? Szegény halott ő, szegény halott mi, szegény halott minden halott, önmaga vagy a körülmények ledöfött áldozata, az elvesztett földi világ nélkül. Szép Ernőről halálos ellensége sem mondhatná, hogy rész-

véte ne volna egyetemes, szól az minden kisémmizettnek, kiszolgáltatottnak vagy olyannak, akin átfutott a robogó élet kereke. (Külön tanulmányt érdemel optikája, mellyel az első világháború tragédiáját követi nyomon. Bizony belepirulunk IMÁD-SÁG-ába, melyben a csillagokhoz esdekel, könyörüljenek édes hazáján, s 1917-ben kiadott EMLÉK című kötetének legdöbbenetesebb darabjai épp a háború eseményeit kísérik. Kelléktára egyszerre szűkül és tágul, csak csodálatra méltó képlátása marad a régi, a Duna-korzó környékét helyszinben felváltják a lövészárkok, anélkül hogy akár célzás esnék is rájuk, eltűnik a szívtelen úr, aki karcsú, mint a pecsétviasz, helyette bakák vánszorognak valahol Galiciában.) A nem képzelt, a naponta ténylegesen jelen lévő halál szemébe bámulóké minden érdeklődése, voltaképpen nem illik megrendülnünk azon, hogy a fecske árnyékát számon tartó, a hid mindkét végén önmagát találó, a szivárvány színeiből rózsareményt, violagyászt, hervadt levél színű lemondást, kék honvágyat, bíbor fájdalmat és jégszínű reménytelenséget kielemező költő olyan verset is ír, amelyben összes stilisztikai fegyverét eldobja, egyszerű, mint egy népdal, s megalkotja a koldusszegény paraszt portréja mellé a speciálisan magyar statika költeményét úgy, hogy a három versszakos költeményben felbukkanó figura anyagi hátterének tisztázására, élete és foglalkozása minősítésére háromszor szűkít meg három főnevet jelzővel, s egyetlen hasonlatot enged meg magának.

Magyarságában, szociális érzékenységében ritka remekmű ez az ősi nyolcasban rögzített falusi nyomor, az elkoldusodott halász figurája megfesthetően plasztikus, körötte a csend akkora, hogy szinte kiált. Dohányra már nem telik, üres pipát szorít ajkai között, úgy figyel a hálóra, amellyel meglopná a Tiszát: ha nincs dohány, legalább hal legyen, de a háló hiába merül alá, üres marad, a mozdulat súlyos, mint az ólom, halálos a hallgatás, akár a reménytelen pillanatok. Ez a vers a szünetelés és szüneteltetés költeménye; a háló víz alatt, de nem történik semmi, a tájat csak ráfestette a természet a magyar térképre, moccanatlan a háttér kútjával, kazaljával; a léttel való reménytelen viaskodásnak az univerzum is cinkosa, az ábrázoláson statikus a nap, az a felhő is, hisz nem moccan, nem leng tovább, a Tisza-parti némaságot még csak egy átszálló madár se lazítja fel, sőt mintha a víz is beledermedt volna a hasztalan iparkodásba, nincs hullám sem, önmaga felszíne ráfagyott a Tiszára. Csend van, reménytelen némaság, a festett képen csak kút, fa és kazal, üres háló, meg nem töltött pipa, a remény és a várakozás ígérete hiányzik a festményről. Valami történt a tömény statika pillanatában: minden megállt. Isten elbóbiskolt a világ felett, a természet befejezte funkcióit.

Ebben a versben a horizontális folyton metszi a vertikálist. A vízszintes parton a függőleges maga a halász, a kút, a kazal, a fa, s negatívan vertikális a horizontálishan merev, mozdulatlaná vált folyó vizébe alámerülő háló. A képnek szintjei vannak, folyómély, víz, part, a folyó feletti megüresedett, merev léggör, s azon is túl Isten otthona, ahonnan most nem pillant irgalmas irgalom a halászemberre. A festmény rájá a hallgatás, alámerültében a háló se csobban. A pipafüst csak a képzeletben irizál, a látványnak mégis akkora súlya van, hogy alávonja önmagában a szinteket. Szép Ernő sose titkolta, mennyire szereti a falut, csak ritkán közelített abból a szögből a vidékhez, ahogy ebben a versben tette: védtelenül, részvétében póz nélkül kiszolgáltatottan. Ez a szinte néma vers joggal rögzülhet úgy irodalmunkban, mint Csörgheő Csuliek hallgatása: a magyar statika ábrázolásának egyik csodája ez a költemény.

(Szabó Magda az EMLÉK [1917] című Szép Ernő-kötet alapján idézi a versek szövegét.)